

YENİ EKONOMİK DÜZEN VE ULUS DEVLET (*)

Prof. Dr. Gülten KAZGAN (**)

1980'li yılların başından itibaren ABD'den kaynaklanan yeni bir ekonomik düzen anlayışı adım adım dünyaya yayıldı; Berlin Duvarı'nın yıkılmasını ve SSCB'nin dağılmasını izleyerek de neredeyse küresel kapsama ulaştı. Başlangıçta ekonomide serbestleşme, ihracata dönük büyüme yaftasıyla sunulan yeni dönüşüm, aslında bu tanımı çok aşan bir değişimi ateşledi:Ulus-devlet olarak son üçyüzyılı aşan bir sürede dünyaya yayılan ulusların oluşması ve örgütlenme biçimi, giderek aşındırılması ve aşılması sürecine sokuldu. Bununla da kalmadı; son yarım yüzyılda kapitalizmin aşırılıklarını törpülemeye katkı yapan ve çok ülkede ulus-devletin işlevleri arasına giren "sosyalleşme" askıya alınma baskısına girdi. Bu sürecin ateşleyicisi "Washington Consensus" diye bilinen ABD Hazinesi, çok uluslu şirketler (ÇUS) ve Wall Street üçlüsünün temsil ettiği ABD kaynaklı "finans kapital"di. Dünyanın önemli finans merkezleri arasında başat rolde olan Londra, işbirliğinde İngiltere'yi de sürüklüyordu. Amaç büyük sermayenin hiç bir dirençle karşılaşmadan dünya pazarında kârını en çoklaştırmasını sağlamaktı.

I- Ulus-Devletin Ekonomideki Gücünün Aşındırılması

i) Ulus-devletin aşılmasında iki boyut devreye girdi: Birincisi, ulus-devlet ekonomî düzlemindeki yetkilerini giderek ulus-üstü kurumlara devretme durumuyla karşıkarşıya kaldı ve bugün artan biçimde kalıyor. Bunun bir ayağını ulus-üstü, neredeyse küresel çapta üyesi olan örgütler çerçevesinde alı-

---

(*) VI. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi açılış konuşması. 17 Kasım 1999,ODTÜ Kongre Merkezi. Ankara

(**) İstanbul Bilgi Üniversitesi

nan kararlar oluşturuyor. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geliştirilen Dünya Bankası, IMF, OECD ve GATT gibi örgütler, burada başat rol oynamaya başladılar; bu sonuncusu Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)ne dönüşerek (1994) denetim ve yargılama erkine de kavuştu.

Ulus-üstü örgütlerde ikinci ayağı bölgesel anlaşmalarla kurulan, eski imparatorluklara alan genişliği ve nüfus büyüklüğü itibariyle benzese de yapısı farklı olan bölgesel işbirliği anlaşmaları oluşturuyor. Birinci ayak, üyeleri neredeyse küresel boyutta olduğu için, aldığı kararlarla alanı çok daha geniş kapsamlı bir görünümde; oysa ikinci ayak, bölge çapında karar alma ve uygulamayı denetleme gücüne sahip sadece; fakat bazı biçimlerinde çok daha derinliğine bütünleşme amaçlıyor. Ulus-devlet'in karar alma, uygulama ve denetleme gücünü aşındıran iki boyutlu ulus-üstü (küresel örgütler ve bölgesel anlaşmalar) bir oluşum ortaya çıktı böylece.

Ulus-devletin erkinin aşılmasında ikinci boyut yerel yönetimlerin giderek güçlendirilmesi, merkezi devletin olanaklarının, yetkilerinin ve sorumluluklarının kendi içindeki alt-birimlere devredilmesi oluyor. Yani yerel yönetimlerin giderek mali, idari, ekonomik düzlemde özerkleşmesi merkezi devlete bağlılığının azaltılması amaçlanıyor. Böylece, ulus-devletin erki tepeden ve tabandan aşındırılma yoluyla sadece bir "ara-örgüt" haline dönüşmesi süreci başlatılmış bulunuyor. Bir yazar bu durumu şöyle destekliyor: "İnsanlar pratikte ülkelerde yaşayıp çalışmazlar...yaşam küresi yerel ya da bölgeseldir."

Küresel boyuttaki yeniden yapılanmada amaç çok açık: mal, hizmet, her biçimiyle sermaye için dünya pazarı serbestleşme/özelleştirme yoluyla kurulurken, yerel yönetimler doğrudan küresel pazarla ilişki kuracak; ulusal pazar, ulusal sermaye ve emeğe ilişkin ekonomi düzlemindeki işlevleri, yetkileri ve sorumlulukları açısından ulus-devlet, erki enaza indirilmiş bir örgüte dönüşecek. Geçmişte ulus-devletin ulusal pazarı ve emeği koruma, yerel girişimciye öncelik verme, ekonomiyi yerel ihtiyaçları karşılama yolunda güçlendirme gibi işlevleri sona erecek. Uluslararası sermaye ulus-devletten kaynaklanan hiç bir dirençle karşılaşmadan küresel bir pazara ulaşacak ve istediği gibi at oynatabilecek. Cüce boyuttaki yerel yönetimler, tabii, uluslararası sermayenin taleplerine ya da baskılarına direnme gücüne sahip değil; ayrıca, ekonomi kuramı da gösteriyor ki, ekonomik birim ne kadar küçükse, onun uluslararası pazarla serbest ticaret koşullarında ilişki kurmasında yarar ve korumacılık (gümrük vergisi koyma, ithal yasakları getirme, ihracata teşvik

verme gibi) yapmada uğrayacağı zarar o kadar büyüktür. Böylece şirketler devleşirken cüce boyuttaki yerel yönetimler bunlara tam tabi olacaktır.

Yerel yönetimlerin özerkleşmesi yolundaki baskının gerekçesiye "doğrudan demokrasi"yi gerçekleştirme; halkın yaşadığı ortamın biçimlenmesinde, bununla ilgili kararların alınmasında ve uygulamanın denetlenmesinde etkinlik düzeyinin artması; etnik çeşitliliğe uygun biçimde yerel-kültürel çeşitliliğin sağlanması. Aşağıda incelenecek olan toplum yapısına ilişkin anlayıştaki değişimin ve buna ilişkin siyasal yapılanmanın, aslında, demokrasiye yeni bir taban yaratmayı gerektirdiği de yadsınamaz bir gerçek.

Bunlara ek olarak ulus-devletin demokrasi, insan hakları, ticaret hukuku, çevreyi ve doğal olanı koruma gibi alanlardaki yetkileri ve sorumluluklarının da giderek ulus-üstü kurumlarca denetlenmesi sözkonusu artık. Hatta, bir dizi ulus-üstü sivil toplum örgütü dahi ulus-devletin bu alanlardaki uygulamalarını sorgulama yolunda kendince bir işlev üstlendi; üstlenmekle kalmadı, bir de bu yolda hatırı sayılır oldu..

ii) Ulus-devletin yapısında ve erkinde bu yeni dönüşüm için yaratılan baskılarda bir diğer araç, toplumu oluşturan öğelere ilişkin anlayıştaki değişimdir: Geçmişte ulus-devletin yükselişi ve egemenliğini kurması girişimci/sermaye sahibi sınıfın yükselmesine koşut biçimde gelişti. Batı Avrupa'da 300 yıl kadar önce ortaya çıkan bu örgütlenme biçimi giderek diğer coğrafi alanlara yayıldı. Sömürgelerin tasfiyesi sürecinde yeni devletleşen halkları da kapsadı. Türkiye gibi diğer gelişmekte olan ülkelerin bu yeni aşamaya geçişi 200-250 yıl gecikmeyle başlayabildi; 20. yy'ın birinci ve ikinci çeyreğini bekledi.

Sermayedar/girişimci sınıf sanayileşme sürecinde kendi karşıtını, işçi sınıfı olarak yaratmıştı. Siyasal rejimin demokrasi olarak evrilmesi sürecinde, böylece toplumsal sınıflar belirleyici öğeler olarak ortaya çıktılar; öyle ki, her toplumsal sınıfı temsil eden bir siyasal parti, parlamentolarda, temsili sistem içinde kendi sınıfının sözcüsü olma rolünü oynayabildi. Sermayedar sınıfın karşısında zayıf güçte kalan işçi sınıfı, örgütlenme ve sosyal devlet çerçevesinde korumaya alındı yerleşmiş demokrasili, sanayileşmiş toplumlarda. Tabii, arada, bir sınıfın diğeri üzerinde egemenlik kurmasına dayalı faşist ve komünist rejimler de sahneye çıkmaktan geri kalmadı. Toplumu oluşturan bu yapı artık bugün reddedilir oldu. Dayandığı gerekçeler ise şöyle: Toplumsal

sınıf yoktur, birey vardır. Bilgi toplumunda sermaye önemsizleştiği, yaratıcı birey öncelik aldığı gibi, bu yeni yaklaşıma göre, sermaye uluslararası pazarda o kadar bollaşmıştır ki, neredeyse kıtlığı kalmamıştır. Dolayısıyla, 21. yy'da içine girdiğimiz Bilgi Çağı, sanayi çağından farklı olarak, artık girişimci/sermayedarın değil, bilgi üretme yaratıcılığına ulaşmış bireylerin yarattığı çağdır; sermaye/işçi çelişkisi tarihe karışmıştır. Öyleyse ne sendikalar, ne işçileri korumaya yönelik sosyal devlete ihtiyaç vardır artık günümüz koşullarında.

Bunun doğal sonucu "birey" in toplumun temel ögesi olarak yerini alması, yüceltilmesidir. Sınıf esasına dayalı örgütlerin (sendikalar) ya da dengeleyici roldeki sosyal devletin çözülme yoluna sokulmasıdır. Bu arada siyasal partilerin neredeyse tümünün, artık, birbiriyle farklılaşmayan ekonomi programları ortaya çıkmıştır; yeni ekonomik düzenin serbestleştirme, özelleştirme, uluslararası sermayeye sınırsız açılmacı temel ilkelere dayalı programı tümüne benimsenmektedir. Yerelleşme burada bir işlev üstlenir: Etnik, dinsel, kültürel kökene ya da anlayışa göre farklılaşma, siyasal parti programları arasındaki başlıca farklılaşmayı oluşturur; çevreci ya da kadın haklarını savunmaya geçen siyasal partiler türer; İşçi sınıfı temelli partilerin (işçi partileri, sosyalist/sosyal demokrat partiler) ekonomiyeye ilişkin programları ise muhafazakar, yani sermaye çıkarlarını savunan partilerinkiyle neredeyse özdeşleşir. Girişimin ve tam serbest piyasa ekonomisinin yüceltilmesi, "kamu yararı" diye bir olgunun reddi sosyal devletin çözülmesi neredeyse tüm siyasal partilerce paylaşılmaktadır. Fransız sosyalist partisi gibi bu anlayışı paylaşmayan siyasal partiler ise çok azınlıkta kalıyor artık.

Demokrasiyi benimseyen ülkelerde ulus-devletin, 1990'lı yıllara kadar toplum sınıfları arasında dengeyi muhafazaya yönelik uygulamaları, üstlendiği sosyal devlet işlevleri tarihte "hoş bir seda" olarak yerini almak üzere baskı altındadır günümüzde.

iii) Yukarıda değinilenlerin tamamlayıcı ögesi devletin kaynak dağılımına rehberlik eden "sosyal fayda/sosyal maliyet" hesaplarının askıya alınması; özel girişimin "kârlılık" ilkesinin, kaynak dağılımı ve gelir bölüşümünün asal mekanizması olarak devreye girmesidir. Daha önceki dünyada konjonktürel iniş/çıkışlara ve işsizliğe çözüm üretmeye, doğal tekellerin tekel rantlarını topluma maletmek için kamu girişimlerine ya da ekonomik büyümeye ivme verme ya da bunu biçimlendirmeye ilişkin rolleri üstlenen ulus-devletin, böy-

lece, bu alanda bir işlevi olamayacaktır artık. Ekonomide "yeni sağ" diye bilinen ve geçmişte sosyal devletteki gelişmeye koşut biçimde buna eleştirilelerini yoğunlaştıran akımın temel amacı, işte bu işlevleri devletin üstlenmesinin ne denli hatalı olduğunu göstermeye yönelmiştir. Devlet karşıtı ideolojisi çok saydam olan bu akımın mensupları, devletin gelir bölüşümünü düzenlemek yolunda yaptığı müdahalelerin dahi yol açtığı "kötülükleri, yanlışlıkları" belirtirler ve piyasa ekonomisinin tek egemen olmasını savunurlar. Devlet "norm" sayılan gelir düzeyindekilere bir gelir katkısı yapabilir, fakat piyasa fiyatlarına karışmamalıdır. Bugün yürürlükte olan işte bu anlayıştır.

Ulus-devleti ekonomi alanındaki işlevlerinden soyutlamanın gerisinde yatan amaç ise çok açıktır: kâr kıstasının egemen olduğu, piyasa ekonomisinin kendikendisini ayarlayıcı mekanizmalarının istikrarsızlığa ve işsizliğe karşı tek güvence sayıldığı, uluslararası sermayenin dünya ekonomi düzeninin baş aktörüne dönüştüğü, rekabetin her alanda yüceltildiği bir anlayış dünyada egemen olurken en güçlülerin sermaye kazancının en çoklaşmasıdır.

iv) İlginçtir, sermayenin uluslararasılaşması ve serbestçe tam akışkan hale gelmesi çevredeki ülkelere çeşitli baskılar yoluyla kabul ettirilen bütün politikaların temelinde yatar; buna karşılık işçilerin sınır aşırı akışkanlığı yasaktır, onlar buldukları ülkede kalacaklardır. Yüksek vasıflı emek ise, zaten dünyanın her yanında talep edilir, beyin göçü serbesttir. Böylece ulus-devlet, uluslararasılaşmayan küçük yerli sermayeyle birlikte vasıfsız işçilerin devleti olacaktır; yani bir anlamda "proleterleşme"si sözkonusudur. Bu proleter-devlet bir yandan ulus-üstü kurumlar, bir yandan yerel yönetimlere erkini devrettiği, ekonomiye ilişkin temel işlevlerini yitirdiği için, uluslararası sermaye karşısında artık hiç bir direnme gücüne sahip olamayacaktır. Ulus devletin yitirmekte olduğu işlevleri üstlenip bunları savunacak bir uluslararası örgüt ise görünürde yoktur; varolan örgütler Merkez sermayesinin denetimindedir.

Piyasa ekonomisi ve kâr kıstasının bu denli yüceltildiği ve diktatörlüğünü kurması için türlü-çeşitli düzenlemeler yapıldığı, ideolojiler geliştirildiği ve buyruklar oluşturulduğu yeni ortamda bazı gerçeklerse hiç gündeme getirilmez: Bu ideolojide ne sermayenin giderek tekelleştiği ve piyasa ekonomisini ortadan kaldırdığı, kaynak dağılımını "piyasanın görünmeyen eli" değil tekellerin görülen gücünün gerçekleştirdiği yer alır; ne piyasanın serbest güçlerinin serbest sermaye giriş/çıkışları yoluyla, özellikle Çevre ülkelerinde ya-

rattığı finansal krizlerin, büyük iflasların, milyonlarca işçinin işsizliğe mahkûm edilmesinin ve onca yıl zorla yaratılan tesislerin kriz dolayısıyla sadaka fiyatına yabancılara satılmasının yeri vardır; ne uluslararası sermayenin bu denli egemen olduğu bir ortamda yatırılabilir kaynakları oluşturan faiz, kâr, rant gibi gelir kategorilerinin sürekli dışa aktarılmasının Çevre’de yaratacağı fakirleşmenin yeri vardır; ne de kendilerinin egemen olduğu Dünya Bankası’nın yıllık raporlarını alıp, bu sermaye sözcülerinden biri rakamları inceleyip, fakirleşmenin Çevredeki boyutlarına değinir, değinse de etkili olabilir.

Yukarıda ele alınan olgular ulus-devleti güçsüzleştirme, küçültme, yetkilerini ve sorumluluklarını kısıtlama yolunda devreye sokulan uygulamaların, ancak makro-düzeydeki bütün toplumu ilgilendiren dönüşümleriyle ilgilidir. "Spesifik" nitelikteki ekonomi uygulamalarındaki dönüşümlere zaman kıtlığı nedeniyle burada değinmek ne yazık ki mümkün olamıyor. Devlet karşısı bu ideoloji konusunda bir iktisatçı (ABD), O. Tanzi, şöyle diyor:

"Tehlike şu ki, sorunların çoğunluğunun çözümünü devlete bırakan bir görüşten, sarkaç, diğer uca, sorunu devletin kendisi olarak gören bir anlayışa doğru kayıyor. Devletin oynayacağı önemli bir rol var oysa. Paul Valery’nin dediği gibi, devlet zayıf olursa, hepimiz ölebiliriz."

II- Merkez’de ve Çevre’de Ulus-devletin Farklı Konumu

i) Şurası bir gerçektir ki, bu konuşmada "Merkez" olarak tanımlanan ileri derecede sanayileşmiş, sayısı 25 civarındaki ülke gerçekten Bilgi Çağı’na girmiştir. Son 50 yılı aşan sürede vahşi kapitalizmi törpüleme yolunda, bu ülkelerde gerçekten kamu harcamalarının GSMH içindeki oranı çok yükselmiştir. Geçmişte şiddetlenen işçi eylemleri ve SSCB’nin yükselişi bir yandan, Büyük Depresyonlar (1870 ve 1929)ın, iki büyük Dünya Savaşı’nın (1914-18 ve 1939-45) yarattığı yıkıntının yarattığı sefalet tabloları diğer yandan yürürlükteki rejimi, yani kapitalizmi tehdit ederken, gerçekten dengeleyici devlete duyulan ihtiyaç çok artmıştır; 19. yy’ın son çeyreğindeki "ekonomide çok küçük bir devlet" in yerini 20. yy’ın son yarısında "ekonomide giderek büyüyen bir devlet" almıştır. Nitekim ileri düzeyde sanayileşmiş 18 ülkede kamu harcamalarının GSMH içindeki oranı, ortalama olarak, 1870’de sadece %10.5 iken ve Birinci Dünya Savaşı arifesinde (1913) bu oranda pek az değişme olmuşken (%11.9), İkinci Dünya Savaşı arifesinde (1937) oran %22.4’ye çıkmış, 1996’da %45.8’e fırlamıştır. Bunları tehdit eden yukarıda değindiğimiz

öğeler artık ortadan kalktığına, bölgeselleşme yolunda kendi aralarında yeni birleşimler oluştuğuna, krizleri de Çevre'ye aktardıklarına göre, kendileri açısından küçülen ulus-devlete doğru değişim akılcı bir karar olarak düşünülebilir.

ii) Kabul edilmesi olanaksız olansa, kendileri için uygun olanın geri kalan, Çevre diye tanımlanan ülkelere dayatılmasıdır. Bu ülkelerin pek azında ulus-devletleşmenin tarihi yüzyıla varır; örgütlenme, uluslaşma daha yenidir ve tam oturmamıştır bile. Ayrıca pek azında kamu harcamaları/GSMH oranı %30'a varır. (örneğin Türkiye'de %25 kadar); çoğunda bunun iyice altındadır, sosyal devlet ya yoktur, varsa da gelişme düzeyi çok sınırlıdır. Böyle olduğu içindir ki son zamanlarda Merkez, Çevrenin emek-yoğun mallarda rekabet gücünü kırmak üzere, DTÖ çerçevesinde bunlarda emek maliyetini artıracak "sosyal şart"ı bunlara dayatmaya soyunmuştur. Ayrıca Çevre ülkeleri küreselleşmenin bütün yükünü çeken ülke takımı durumundadır; en az gelişmişler en fazlasını çekmekte, orta derecede gelişmiş olanlar da bu alanda onlardan geri kalmamaktadır. Büyüme hızları ekonomiyi serbestleştirmeye birlikte 1990'lı yıllarda düşmüş, finansal krizlerle sarsılmayanı neredeyse kalmamış, işsizlik ve fakirleşme dağlara çıkmış, bu arada ticaret/finans alanında zenginleşen, dış dünyayla bütünleşmiş bir azınlık türemiştir. Özelleştirme son yarım yüzyıl boyunca biriktirdikleri varlıklarıyla birlikte iç pazarlarını Merkez'e sunmaları yolunda işlemektedir. Uluslararası sermayenin dayatmaları ve darbelerine karşı tek koruyucu örgüt niteliğinde olan ulus-devleti çözme yolunda dışardan yapılan baskılar, eski sömürge düzeninin yeni bir çerçevede geri gelmesinden başka bir şey olamaz. Zaten Çevre ülkeleri uluslararası örgütlerde seslerini duyuramadıkları gibi, dinleyenleri de yoktur; sistem bunlara baskıyı, durumları ne olursa olsun, aynı yönde sürdürmektedir: daha fazla serbestleşme, daha çok özelleştirme.

Batı Avrupa'nın bugün 15 kadar devleti Avrupa Birliği (AB) çerçevesinde ulus-üstü bir oluşuma gitmektedir; yarın bu sayı Avrupa'nın tümünü kapsayarak 26'ya çıkacaktır. Böylece Merkez'i oluşturan ve (Triad) Üçlü diye anılan üç ayaktan (ABD, AB ve Japonya) ikincisi ABD'nin dayatmalarına set çekecek güce ulaşmakla kalmayıp, onun gücüne ortak olma yolundadır. Japonya ise Uzak Doğu ve Güneydoğu Asya'daki Asya Kaplanları'yla daha

gevşek bir oluşumda kendisini güvenceye almaya çalışmaktadır. Zaten bunların ulusal çıkarları gerektirdiğinde ulus-üstü örgüt kararlarını akim bırakma güçleri vardır. Buna karşı Çevre'nin böyle güçlü bölgesel oluşumları ya yoktur, olsa da bir karşı-koyucu güce ulaşması sözkonusu değildir. ABD'nin küreselleşme diye ulus-devlete karşı başlattığı dayatmalar, bu nedenle, daha çok Çevre açısından önem taşır. Kaldı ki, çok zaman Dünya Üçlüsü hep birlikte Çevre'ye dayatmalardan yararlanmaktadır; ancak dayatmaya en az soyununun Japonya olduğunu belirtmek gerekir.

III- Yeni ekonomik düzen nereden kaynaklanıyor?

i) Yeni ekonomik düzen 1970'li yıllarda açıkça patlak veren bir dizi ekonomik ve siyasal olayın sonucunda stratejik bir planla ABD tarafından gündeme getirildi: Çevre'de Merkez'e karşı başkaldırı ve BM çerçevesinde (başta UNCTAD) dile getirilen talepler giderek artmaktaydı. Bunlara başlıca örnekler Veitnam Savaşı'nda önce Fransa'nın onu izleyerek ABD'nin uğradığı yenilgi, petrol fiyatlarının OPEC tarafından artırılması, Merkez'in yardımlarının GSMH'lerinin en az %1'ne çıkarılması, gümrük tavizlerinin tek taraflı olarak verilmesi (Genel preferans sistemi olarak yürürlüğe girdi)dir. Merkez içi çatışmalar ise ABD'yi rahatsız eder boyuta gelmiş bulunuyordu: Japonya'nın bir sanayi ve ihracat devi olarak yükselmesi, bir dizi Asya Kaplanı'nın onu izlemesi, dönemin Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun hem genişliğine hem derinliğine büyümesi ve serbest piyasa ekonomisi kurallarına iyice aykırı uygulamaları; 1960'lı yılların sonlarından itibaren (Euro-dolar piyasası olarak başlayan süreçte) giderek ulus-devlet sınırları ve kuralları dışında büyüyen fonlara plasman alanı yaratma gereği ve nihayet en önemlisi Savaş sonrasında sabit yatırımların canlılığıyla doruklarda seyreden sermayenin kâr haddinin dibe vurması ve ABD dolarının altın paritesinden ayrılmasından (Ağustos 1971) sonra ABD'nin doruktan aşağıya inme olasılığının ortaya çıkmış olması.

İşte 1990'lı yıllara gelindiğinde sermayenin artık ulus-devleti de yıkma girişimi başlatması 1970'li yılların doğurduğu baskıların sonucunda ortaya çıktı.

ii) ABD teknolojik icatlarda ve yeniliklerde, küreselleşme için diğer ülkelere dayatmada ulus-devleti özellikle Çevrede aşındırmakta en ön safta gözü-

küyor; AB ile Japonya ise, çok zaman ABD ile uluslararası platformlarda mücadele ederek, kendi çıkarlarını korumaya çalışıyor. Eldeki veriler, sermaye getirisi ve milli gelirden sermaye gelirinin payı rakamları itibarıyla bu Üçlü'de ortaya çıkan tablonun farklılığını gösteriyor. Buna göre sermayenin kâr haddinde 1970'li yıllar ve 1980'li yılların ilk yarısına oranla en büyük yükselme (%14'den %17.6'ya) ABD'de ve onu da aşarak (%17.9) Kanada'dadır; sermaye getirisi 1990'lı yıllarda G-7 arasında artık Kuzey Amerika'da en yüksek düzeydedir. Buna karşılık Japonya 1970'li yıllarda doruktayken (%17.9) giderek çaptan düşmüştür (%14.6'ya). İngiltere'de ise her dönemde diptedir. %10 civarında sermaye getirisiyle grup içinde bir taban oluşturmaktadır. AB'in kıta Avrupalı üç ası (Almanya, Fransa, İtalya) zaman içinde sermayenin kâr haddinde artışa tanıktır: (son ikisinde %11.5 civarından %14.5'a) fakat Kuzey Amerika'nın çizdiği tavanın yine de epey altındadır. AB'in sanayi devi Almanya'da ise artış daha sınırlıdır (%11.8'den %12.8'e). Ancak sermayenin küreselleşmesi için serbestleşme sürecinde ABD'nin baş destekçisi olan İngiltere ile Japonya dışında, G-7'nin bütün ülkeleri sermayenin kâr haddinde artışa tanık olmuştur.

Milli gelirden sermaye gelirinin payına gelince, burada şampiyonlar AB'in kıta Avrupalı üyeleridir; hem 1970-9 dönemine oranla 1990'lı yıllarda en yüksek artışı sağladıkları hem de G-7 arasında en yüksek oranlara çıkabildikleri için öne çıkmaktadırlar. İngiltere bu göstergede yine tabandadır: üstelik 1970'li yıllara oranla son dönemde daha da dibe vurmuştur. Hepsinde (İngiltere ve Japonya dışında) sermayenin milli gelir payı sıçramış, İngiltere tabanda (%29.2), İtalya tavanda (%38.4) yer alırken diğerlerinde bu oran aşağı yukarı %33.5 civarına yükselmiştir.

Hem sermayesinin kâr haddini hem milli gelirden sermayesinin payını artıran kıta Avrupa'lı G-7 üyeleri, güçlü ulus-devletleri yanında bölgesel bütünleşmelerini derinleştirerek dünyada kartel gibi davranabilme, şirketler arası birleşme yoluyla şirketlerini güçlendirme yolunda çok yol almışlardır. Başka bir deyişle, küreselleşme hareketinin önderi gözüken ABD sermayesi 20 yıllık bir zaman diliminde kâr haddini yükseltip Kanada ile birlikte Japonya'nın başlangıçtaki tahtına otursa da, kıta Avrupalılar (Almanya, Fransa, İtalya) milli gelirden en büyük sermaye payıyla diğerlerini matetmişlerdir. İngiltere ise küreselleşmeden önce de sonra da her iki bakımdan tabanda kalmış, özelleştirme şampiyonluğu hiç bir yarar sağlamamıştır.

iii) G-7 gibi dünyanın doruğundaki ülkeler 1970'li yıllardan 1990'lı yılların sonuna giderken, sadece sermaye getirilerini ve milli gelirlerinde sermaye gelirinin payını artırmakla kalmadılar; aynı zamanda Çevre ile aralarındaki uçurumu da daha derinleştirmede çok başarılı oldular. Bu uçurum derinleşip sorunları yoğunlaşırken, Çevre'den başkaldırı tarihe karıştı, dayatmalar sessizce kabullenilir oldu, hem de yaşanan felaketlere rağmen.

Birkaç rakam aradaki uçurumun derinleşmesinin boyutlarını göstermeye yetecek kadar anlamlı olabilir: 1978'de cari dolar kuru üzerinden en düşük gelirli ülkelerde ortalama kişi başına gelir (200 dolar) sanayileşmiş ülkelerdekini (8070 dolar) yaklaşık %2.5'ü; orta gelirli ülkelerde (1250 dolar) ise %15.5'u kadardı. Yeni Ekonomik Düzen'in yürürlükte olduğu son 20 yıldaysa ibre giderek en tepedekilerin lehine değişti. En düşük gelirli ülkelerde (1997 yılı itibariyle kişi başına gelir 350 dolar) sanayileşmiş ülkelere oranla (25700 dolar) bu pay %1.36'ya, orta gelirli ülkelerde (1890 dolar) %7.35'e gerilemişti. Yani, zayıfın zenginlere oranla payı her iki ülke takımında da yarılanmış bulunuyordu.

Ulus-devleti hedeflerken uluslararası sermayenin bu payı daha da geriletmeyi hedeflediği çok açık; öyle ki, kendi kâr haddini daha da artırabilsin. Ancak böyle bir dünya kapitalizmin en vahşisini yaşarken, herhalde, buna tepkiler de en vahşi boyutlara uzanabilecektir.

IV- Post-Modern Dünyanın Sanallıkları

20. yüzyılın son çeyreği rasyonel düşüncenin, Aydınlanma çağının getirilerinin ikinci plana itildiği farklı, akıl karıştıran, gerçekliğe karşı çıkan bir felsefe akımının, post-modernizmin etkisine girdi. Bilgisayar dünyasının herşeyi gerçekliğiyle değil de "sanki, gibiymiş gibi" yaşattığı ortam buna eklendi: sanal gerçeklikler yeni bir paradigma ile bizlere sunulur oldu. Bu karışım, ilginçtir, yaşanan gerçekler gözönündeysen, aynı gerçekliklerden çok farklı sonuçların çıkarılmasına yol açıyor. Çünkü vurgulanan noktalar, kullanılan kavramsal çerçeve çok farklı. Herhalde bu karışımın etkenliğidir ki, dünyayı iyice bir kafa karışıklığına sokmuştur; öyle ki, uluslararasılaşan zengin ülke sermayesinin, son çeyrek yüzyıldır kazanımlarını yeterli görmeyip son kaleleri (ulus-devleti) de yıkmak isteğini, dünyanın geri kalanına "kaçınılmaz bir olgu" olarak kabul ettirmek isterken, bu geri kalan kesim de bunu sanki gerçekmiş gibi görebilmekte, sonuçta gelecek olanın neler olduğunu dahi düşün-

me ortamı bulamamaktadır. Nedeni açıktır: Kavramsal çerçeve değiştirilmiştir: öyle ki, öncelik ekonominin büyümesi, gelir bölüşümünün düzelmesi, sanayileşme ve tarımı geliştirme gibi alanlardan, (sadece devletin bireye uyguladığı baskı, manevi/fiziksel işkence yapılmasına karşı durma anlamında) insan haklarına, özelleştirmeye, piyasaları serbestleştirmeye kaydırılmış, ulus-devleti (Tanzi'nin dediği gibi) tek kötülük kaynağı olarak öne çıkarmıştır. Bunların ne getirip ne götürdüğü ise, sanallıklar çerçevesinde değerlendirilir: Reform yapanlar (yani söylenenleri uygulayanlar) kredi imkânlarının genişlediğini ve diğer sermaye girişlerinin arttığını görür; oysa bu artış sanaldır ve geçicidir. Sermaye geri kaçtığında gözler açılır ama sonuçlarına da katlanılır. Yani, reform anlayışı da değişmiştir, tıpkı sınıfların yok varsayılması gibi.

Bu karışım ve karıştırma en az uluslararası sermayenin kendi çıkarları için göze aldıkları kadar tehditkâr bir öğedir. Çünkü ne olup bittiğini anlamamızı, çıkarımıza uygun biçimde değerlendirmemizi dahi engellemektedir. İşte Çevre'de ulus-devletini aşılması için yapılan baskılara boyun eğme buna iyi bir örnektir. Oysa buna karşı yeni fikirlerin ve kavramsal çerçevenin geliştirilmesi, bunların ilgili kurumlara iletilmesi, bizim gibi sosyal bilimler mensuplarının asıl görevi olmalıdır.